

omnis species reperiri debet in suis individuis actu positis. Ergo...

Resp. Dist. *maj.* Dantur actus indifferentes in specie *positiva* cuius individuus (hic, actibus) essentialiter conveniat nec bonum, nec malum esse moraliter; neg. *Praecisiva* cuius actibus, objective pensis, nihil ex eorum objecto intrinseco bonitatis vel malitiae proveniat *conc.* Ratio est quia licet actus habeant objectum indifferens, non possunt tamen de facto exerceri indifferenter, seu sine relatione ad aliquem honestum finem; unde in concreto semper sunt aut boni aut mali. *Min.* dist. Debet reperiri in suis individuis omnis species physica; *conc.* Moralitatis; subdist. Positive; neg. Praecisive modo explicato; *conc.*

Obj. 4.º Possibile est: a) Actum indifferentem non ordinari ad finem nec bonum, nec malum. Ergo manebit indifferens. b) Ordinari ad ipsum suum objectum indifferens, ad quod tendit sub ratione indifferenti. c) Ordinari ad ipsum levamen aut commoditatem naturae, quam actiones, quae indifferentes habentur ut deambulare, florem olfacere, conspiciere campum etc. etc. secum ferunt.

Atqui omnes numerati actus si ponantur erunt indifferentes in individuo. Ergo...

Resp. ad a) Dist. Si homo agit indeliberate; *conc.* Si deliberate subdist. Ad finem bonum et qua bonum sive ad malum positive, vel saltem implicite; neg. Positive sive explicite tantum; *conc.*

Ad b) Potest ordinari tantum ad suum objectum indifferens; dist. Rationabiliter et per se; neg. Ignoranter et per accidens; *conc.* Quo modo hoc ultimum contingere possit in praenotatis est declaratum.

Ad c) Dist. Recensitae actiones possunt ordinari ad levamen et commoditatem naturae, si appetuntur ut convenientes naturae rationali; *conc.* Si praescinditur ab hac ratione; neg. Duobus modis propter naturae necessitatem vel corporis commoditatem homo operari potest; vel considerando solum naturam humanam ut animalem, vel ut rationalem, quod fit cum homo adhibet rationis regulam, et iudicat illam commoditatem esse sibi convenientem, ut ratione regulatam; si primo modo appetit commoditatem, actio non est honesta, sed mala, quia tenetur semper operari ut homo, et consequenter rationis regulam adhibere; si altero modo agit, iam id satis est ad actionis honestatem, ac proinde in individuo nullum datur medium inter actionem honestam et pravam seu otiosam (1). «Omnia finis, ait D. Thomas (2), a ratione deliberativa intentus pertinet ad bonum alicujus virtutis vel ad malum alicujus vitii; nam hoc ipso quod aliquis agit ordinate ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur.»

(1) Ita Suarez. De bonis, et mal. D. 9, sec. 3, n. 9.—(2) 1, 2, Q. 18, art. 3, ad. 3.

Obj. 5.º Nullum datur praecceptum, nec positum legis revelatae, nec legis naturalis obligans actus indifferentes ad finem honestum referre; immo ex solo capite oneris valde gravis, quod hominibus imponeret jam videtur rejciendum.

Resp. In confirmatione ultima probavimus extare praecceptum positum revelatum si non explicite et formaliter, implicite saltem et virtualiter contentum in verbis Apostoli: *Omnia... in gloriam Dei facite.* Quod naturale detur, satis argumenta thesios evincunt; nec timendum grave onus, cum hoc praecceptum non se extendat ad omnes omnino actus hominis, sed solum ad illos, qui cum sufficiente advertentia bonitatis vel malitiae moralis eliciuntur, nec requirant intendere finem honestum explicite in hujusmodi actibus, qui eliciuntur cum sufficienti bonitatis vel malitiae advertentia, sed sufficiat saltem in iis, qui solent recte operari, id praestare implicite in ipsa voluntate agendi moderate quoties eligunt actiones naturae rationali convenientes, ut est, v. g. cibum capere.

Obj. 6.º Sententia contraria est probabilis. Ergo si aliquis, ut potest, ei se conformat eliciet actus indifferentes in individuo.

Resp. Dist. *conseq.* Eliciet actus indifferentes individuo per accidens; *conc.* Per se; neg.

COROLLARIA.

De speciebus moralitatis.

89. I. Ex prima thesios parte sequitur: actum internum voluntatis secundum suam essentiam et speciem, adaequate dividi in bonum, malum et indifferentem, et praeter haec membra nullum aliud reperiri.

II. Ex secunda parte eruitur: divisionem actuum humanorum in bonos et malos absolute sumptam, seu secundum omnia, quae concurrunt ad actum vel bonum vel malum faciendum esse divisionem adaequatam; cum nullus sit actus humanus in individuo, qui sub altero illorum membrorum non comprehendatur.

CAPUT II.

De regulis actuum humanorum.

PREAMBULUM.

De lege in genere.

Diximus, summam Dei bonitatem esse supremam et ultimam moralitatis regulam, cui si conformantur actus nostri, fiunt boni, si vero ab ea dissonant fiunt mali. Summa illa regula nobis, pate-

scit regulis illam applicantibus, quae communi vocabulo leges so-
lent appellari.

90. Lex proprie ut colligit D. Thomas (1) est:

Quaedam rationis ordinatio ad bonum commune,
et ab eo, qui curam communitatis habet promulgata.

Declaratur: *Ordinatio rationis*, quia perficitur actibus intellectus
et voluntatis legislatoris ordinantis facienda atque obligantis ut
fiant ordinate, quo lex differt a consiliis, quae non obligant. *Ad
bonum commune* i. e. alicujus communitatis perfectae; quia ad
hunc finem Deus instituit potestatem publicam, ut bonum commu-
ne subditorum promoveretur ac tueretur. Communitas perfecta illa
censetur in qua plures sub uno capite adunati sibi soli sufficient
ad consequendum aliquem finem sibi propositum; uti universum
genus humanum respectu legis naturalis. Ecclesia respectu legis
ecclesiasticae. Imperia et Regna respectu legis civilis. Religiosi ordi-
nes respectu suae Religionis. Principatus et civitates, quamvis
minus perfecte, respectu suarum legum; verbo cum Suario (2),
omnis societas quae est capax politicae gubernationis. *Ab eo qui
curam habet communitatis*, nam legis (3) est ordinare in finem, et
ad illum pertinere ordinare in finem communitatem pro qua lex fer-
tur, qui illius universalem curam habet. *Promulgata* seu subditis
intimata, cum nemo possit obligari ad ignotum.

91. Lex ut est in legislatore importat: 1.º Judicium, ut Ra-
dicam, praeivium de convenientia obligandi subditos ad hoc vel illud
faciendum. Non requiritur ad hoc, ut lex valide feratur, sed ut pruden-
ter. 2.º Actum voluntatis obligandi subditos. 3.º Actum intel-
lectus nempe imperii seu loquutionis internae, per verba imperati-
vi modi exprimi solitae ut omnes hoc faciant. 4.º Signum exte-
rius expressivum istius imperii interni. Multum disputatur an lex
consistat in solo actu voluntatis vel in solo intellectus, au in utris-
que. Probabilius cum Platelli (4):

Dico: Lex essentialiter constituitur actu intel-
lectus et voluntatis, principaliter tamen consi-
stet in actu intellectus.

1.º Pars. Prob. Quia mandatum superioris non habet vim prae-
cepti, aut legis, nisi adsit voluntas obligandi; nec ejus voluntas
obligat, adeoque non habet rationem legis, nisi aliqua loquutione
practica, quae ad intellectum pertinet, dirigatur ad subditos, eisque
intimetur. Confirm. modo loquendi sacrae Scripturae, quae leges
divinas nunc exprimit nominibus significantibus actus intellectus,
ut judicia, testimonia, sermones Dei (5): nunc nominibus signifi-
cantibus actus voluntatis, ut *voluntas Dei* (6) etc.

(1) 1, 2, Q. 90, art. 4.—(2) De leg. l. 1, c. b. n. 19.—(3) 1, 2, Q. 90, art. 3.—
(4) De legib. c. 5, nn. 378, 380.—(5) Ps. CXVII.—(6) Ps. CII.

II.º Pars. Prob. 1.º Quia principaliter per actum intellectus ra-
tionem legis communius explicant Patres et sapientes. A S. Au-
gustino (1) lex aeterna simpliciter dicitur: «Summa ratio» A
S. Basilio (2) lex appellatur; «doctrix et magistra.» A Pla-
tone in Politico: «Gubernandi ratio.» Ab Aristotele (3).
«Sermo ab aliqua mente profectus, qui vim habet cogentem.» His
omnibus adde definitionem legis D. Thomae ab omnibus com-
muniter admissam.

2.º Est de legis essentia, humanorum actuum esse regulam. At-
qui dirigere per modum regulae sicut et ordinare, quod etiam est
proprium legis, pertinet ad intellectum. Ergo. *Min.* prob. Directio,
ordinatio per legem fit loquutione practica superioris intimantis
hoc vel aliud esse a communitate praestandum. Sed loquutio pra-
ctica est actus intellectus. Ergo lex est regula morum per actum in-
tellectus; unde cum voluntas legislatoris solum requiratur ut lex
obliget, intellectus vero ut ordinet, quod ex se est praecipuum in
lege, sequitur legem principaliter in actu intellectus consistere.

92. Etiam disputant auctores probabiliter pro utraque parte, an
promulgatio legis sit, solum *conditio sine qua non* obligat lex, vel
pars essentialis legis. Quaestio, ut patet potius est de modo loquen-
di quam de re, mihi tamen videntur melius rimare legis naturam
qui dicunt:

Promulgationem esse legi essentialem, nam lex
essentialiter est ordinatio proxima obligativa, sed ad hoc necessaria
est conveniens promulgatio, seu exterior intimatio per modum imperii
ad subditos directae; cum nulla voluntas etiam divina possit
proxime obligationem inducere antequam intimetur. Ergo promul-
gatio est de legis essentia. Confirm. ex jure (4): «Leges constituun-
tur cum promulgantur.»

Notabo tamen cum Suario (5) promulgationem publicam et
externam ac sensibilem non esse ita necessariam «in legibus Dei
de potentia absoluta, quin possit ipse tamquam supremum Domi-
nus obligare omnes per privatam notitiam etiam mere interiori-
rem;» licet hic modus «non esset hominibus accommodatus, et
»praesertim pro multitudine sui communitate humana.»

93. Legis proprietates sunt: 1.º Ut sit *possibilis* non so-
lum physice, sed etiam moraliter, spectata scilicet hominum fragi-
litate, consuetudine, etc., injustum est enim, velle obligare ad ali-
quid physice aut moraliter impossibile. Ad hoc ultimum nihilominus
obligat lex naturalis negativa prohibens intrinsece mala, quare

(1) De lib. arbit. l. 1, c. 6.—(2) In c. 8, Isai.—(3) 10, Ethic. c. 9.—(4) Cap.
In isid. D. 4.—(5) De leg. l. 1, c. 11, n. 6.

neque ad mortem vitandam fas est fidem negare, fornicari, mentiri, etc. Etiam lex irritans non cessat ratione moralis impossibilitatis, hinc impedimenta matrimonii manent quamvis mortis comminatione adigaris contrahere cum consanguinea vel affine.—
 2.º Ut sit *honestae et iustae*, primum quia repugnat obligatio ad aliquid turpe; secundum exigitur ex parte legislatoris, ne ferendo legem peccet; a) contra iustitiam legalem nocendo bono communi; b) contra iustitiam commutativam, exigendo a subditis ea ad quae non habet jus; c) contra iustitiam distributivam, onera imponendo non servata aequalitate proportionali. 3.º Ut sit *lata pro communitate et propter bonum publicum*. Ratio primae partis est, quia iuxta communiter acceptam legis notionem, lex a praecepto distinguitur per hoc quod praeceptum imponatur personis particularibus, eisque adhaereat, lex vero communitati; unde omnis lex est praeceptum, sed non vice versa omne praeceptum est lex. Non exigit tamen lex praeceptum imponi toti communitati *collectivae* sumptae, sed sufficit *distributivae* personas respiciendo tanquam membra ipsius communitatis. Ratio secundae partis est, quia eo ipso, quod lex fertur pro obliganda tota communitate, oportet ut sit ad bonum illius procurandum, omnes enim homines si rationabiliter operari volunt, stricte tenentur bonum prosequi, malum vitare, quare nequeunt obligari ad aliquid, quod bonum non sit. 4.º Ut sit *stabilis ac perpetua* tum ex parte legislatoris, qui stabiliter obligare intendit; tum ex parte subditorum, quia lex fertur pro bono communitatis, quae est permanens suumque bonum semper exigit: tum ex parte ipsius legis, quia cum feratur prospiciendo futuris et bona gubernatio importet uniformitatem et stabilitatem lex semel lata semper durat, quando non revocatur, vel materia aut finis ita mutantur, ut iusta esse desinat.

94. Actus legis sunt: praecipere, prohibere, permittere et punire: nam actuum humanorum a lege ordinandorum alii sunt ex genere suo boni, et hi praecipii possunt; alii mali et hi prohiberi debent; alii indifferentes et hi a lege ex se nec praecipuntur, nec prohibentur, sed permittuntur. Tandem cum legi competat, non solum dirigere, sed etiam efficaciter inducere ad sui observantiam, id puniendo consequitur.

Effectus legis sunt. 1.º Vere obligare. Nam lex est actus legislatoris habentis potestatem et efficacem voluntatem obligandi, eamque subditis practice intimantis. Sed efficax voluntas, supposita potestate, sortitur suum effectum. Ergo. Ad rem S. Hieronymus (1). «Ubi consilium datur, offerentis arbitrium est; ubi praeceptum necessitas servitutis.»

(1) Lib. 2, contr. Jovinian.

Dices: Leges permittentes mala et concedentes privilegia non obligant. Ergo...

Resp. Neg. *anteq.* Nam obligant ad non impediendum exercitium rei permissae vel concessae. Poenales obligant ministros iustitiae ad executionem poenae legibus constitutae.

2.º Reddere homines bonos, eos obligando ad actus bonos; legis quidem supernaturalis per virtutes supernaturales, legis naturalis per virtutes naturales, legis civilis ut evadant boni cives: ecclesiasticae boni christiani, saltem quoad actus exteriores.

95. Lex multipliciter dividi potest; prout theologos spectat solet partiri: 1.º *In aeternam et temporalem*. *Lex aeterna* secundum Augustinum (1): «est ratio vel voluntas Dei, quae rerum ordinem servari jubet, perturbari vetat.» *Temporalis* est, quae in tempore a legitima potestate imponitur hominibus. *Subdividitur in naturalem*, de qua loquitur Apostolus ad Romanos (2) cum dicit: «*Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt faciunt*» et in *positivam*, i. e. ab aliquo legislatore extrinsece positam. 2.º *Positiva* dividitur in *divinam* quae a Deo per externam promulgationem lata est, et *humanam*, quae ab humana potestate proficiscitur. 3.º *Quoad modum, in affirmativam*, quae actum imperat; et *negativam*, quae actum vetat.

ARTICULUS I.

De lege aeterna et naturali.

THESIS XII.

Existit in Deo lex aeterna, a qua omnes aliae derivantur.

96. Quid sit lex aeterna in Deo iuxta S. Augustinum, diximus numero praecedenti. S. Thomas (3) ejus rationem reponit in aeterno divinae legis conceptu «secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso praecognitarum.» quod fit, animadvertit Suarez (4), praesupposito libero decreto voluntatis Dei, statuentis rerum ordinem servandum esse.

1.^a Pars. Prob. 1.º Deus, juxta Sapientiae librum (5) «*attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter*.» Ergo Deus ab aeterno decrevit omnes res ad suos fines efficaciter perducere, ordinare, seu statuit rerum ordinem servandum esse.

(1) Contr. Faust. L. 22, c. 27.—(2) II, 14.—(3) 1. 2. Q. 91, a. 1, ad 1.—(4) De leg. l. 2, c. 3, n. 9.—(5) VIII, 1.

Atqui in hujusmodi ordinatione voluntaria Dei stat lex aeterna. Ergo...

2.° Ipsi gentiles hanc legem agnoverunt, Cicero (1), «hanc video sapientissimam... legem... aeternum quiddam, quod universum mundum regeat, imperandi prohibendique sapientia.»

3.° Lex principaliter consistit in actu intellectus practici (supr. n. 91), hinc Angelicus (2) nostram probat thesim: «Nihil est aliud lex quam dictamen practicae rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam. Manifestum est autem, supposito quod mundus divina providentia regatur... quod tota communitas universi gubernatur ratione divina. Et ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo sicut in principe universitatis existens legis habet rationem. Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet aeternum conceptum, ut dicitur Proverb. VIII, inde est quod hujusmodi legem oportet dicere aeternam.»

97. II.° Pars. Prob. 1.° Divina eloquia a summa Dei auctoritate et aequitate alias leges suam vim et justitiam trahere testantur, v. g. Proverb. (3): «*Per me reges regnant, et legem conditores justa decernunt.*» Paulus ad Rom. (4): «*Non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt.*» Vide etiam Sapientiam VI, 4; Eccli. XVII, 14.

2.° Ex S. Augustino (5). «Nihil est in temporali lege justum, quod ex lege aeterna non derivetur.» Leo XIII (6), affert testimonium S. Augustini (7): «Non tribuamus dandi regni et imperii potestatem, nisi vero Deo.» Et docet: «Unice rerum omnium procreatori et legislatori Deo ea potestas est (obligandi in conscientia), quam qui exercent, tamquam a Deo secum communicatam exerceant necesse est. *Unus est legislator et iudex, qui potest perdere et liberare.*» (Jacob. IV, 12.)

3.° Cum Suario: «Lex aeterna est lex per essentiam, et omnis alia est per participationem; ergo necesse est ut omnis alia lex sit effectus legis aeternae. Declaratur praeterea, quia lex duo requirit, unum ut sit justa et rationi consentanea: aliud ut sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione divini luminis, quod signatum est in nobis, et omnis potestas hominum semper datur, et a Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege aeterna (8).»

98. Obj. De essentia legis est promulgatio. Sed aeterna a Deo creaturarum ordinatio non potuit ab aeterno promulgari. Ergo non fuit in Deo ab aeterno.

(1) 2 De legib. — (2) 1, 2, Q. 91, art. 1. — (3) VIII, 15, 16. — (4) XIII, 1. — (5) De lib. arbit. l. 2, c. 9. — (6) Encyclica, *Disturnum*. De politico principatu. — (7) De civit. Dei. l. 5, c. 21. — (8) De legib. Lib. 2, c. 4, n. 5.

Resp. Dist. *maj.* Prout lex respicit subditos: conc. Prout est in solo legislatore; neg. Nam iudicium practicum de agendis a creaturis sicut et voluntas illas obligandi sunt aeterna in Deo. *Min.* conc. vel dist. Non fuit promulgata actu et formaliter, conc. habitu et virtualiter: neg. Singulare est in hac lege, ait Suarius (1), quod censetur «consummata et perfecta eo ipso quod in mente legislatoris stabilita est, ratio autem reddi potest, quia decretum Dei aeternum immutabile est, et sine ulla sui mutatione pro suo tempore obligat, decretum autem hominis mutabile est, unde quando non promulgatur per modum legis, semper se habet potius per modum propositi ferendi legem, quam per modum legis firmiter stabilitae et latae.»

SCHOLION I.

De subjecto legis aeternae.

99. Illud constituunt stricte loquendo creaturae rationales, quae solae sunt obligationis capaces et consequenter unice *lege proprie* dicta dirigibiles: minus stricte et late etiam res aliae irrationales, quia omnes sapientissimae Dei ordinationi et imperio subsunt iuxta illud Proverbiorum (2): de divina Sapientia: «*Quando praeparabat caelos aedem, quando certa lege et gyro vallabat abyssos... et legem ponebat aquis ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terrae; cum eo erant cuncta componens.*»

SCHOLION II.

In quo Dei actu sit lex aeterna.

100. Dicendum: esse in actu libero non necessario Dei.

Ita sumitur ex definitione S. Augustini: nam legis aeternae subjectum sunt opera Dei ad extra, quorum ordinem servari jubet, perturbari prohibet. Sed hujusmodi ordo non est, nisi in rebus creatis. Ergo sicut opera ad extra libera sunt ita et lex illa ordinans. Confir. Non potest lex esse sine respectu ad ea, quae per illam gubernanda sunt; sed lex aeterna non imponitur Deo, qui est summa regula indefectibilis; ergo restat ut solis creaturis imponibilis sit. Sic D. Thomas (l. supr. c.) aiebat: «Aeternus divinae mentis conceptus habet rationem legis aeternae, secundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso praecognitarum.»

Hinc inferitur legem aeternam involvere decretum liberum voluntatis Dei statutis ordinem universi servandum esse, et fit planum: a) legem aeternam non confundi cum idea divina, quae solum

(1) De leg. L. 2, c. 1, n. 11. — (2) VIII, 27-30.

est ratio divinae Sapientiae quatenus per eam cuncta creata et creabilia sunt ordinanda vel ordinabilia in suos fines: b) non confundi cum divina Providentia, quae est ratio divinae sapientiae media ad finem applicantis: unde divina idea legem aeternam natura antecedit, Providentia eam subsequitur.

THESIS XIII.

Lex aeterna prout dictaminibus rationis naturaliter homini intimatur, est lex naturalis: omnibus communis, immutabilis ac indispensabilis.

101. I.^a Pars. An sit et quid lex naturalis.

Nota. I. Existentiam legis naturalis negarunt inter antiquos epurei alique gentiles, discrimen inter honestum et inhonestum non a natura, sed a libitu et commodo hominum repetentes. Hos sequenti sunt duce Machiavelo (1527) pseudo-politici sui aevi, athei, pantheistae, rationalistae, positivistae et liberales, qui moralem quamdam universalem a Deo independentem confingendo, putant theoretice plures, practice fere omnes, populos, ac si Deus non esset, gubernandos esse, legesque vim sortiri a sola populi vel principis voluntate. Nihilominus existere legem naturalem a Deo latam, est unanimis et certa sententia in Ecclesia catholica.

II. Si attenditur ad ea, quae sunt de ratione legis statim intelligitur, legem naturalem non posse consistere: a) *in ipsa natura rationali* (1), quia haec potius dirigenda quam directrix est, quia sibi ipsi nequit veram, ut exigit lex, obligationem imponere, docente S. Thoma (2), «lex est directiva actuum, qui conveniunt gubernationi alicujus: unde nullus proprie loquendo, suis actibus legem imponit.» b) Neque in *lumine rationis* (3) aut in *dictaminibus practiceis rationis*, si haec praecise a voluntate Dei considerentur; pari ratione, quia tum lumen tum dictamina carent vi obligandi et non sunt nisi *medium quo* suprema Dei lex nobis denuntiatur. c) Neque in sola Dei libera voluntate (4), nam lex principaliter est ordinatio rationis, et ad hoc vel illud obligari lege naturali non pendet a libera voluntate Dei, sed a bonitate vel malitia rerum objectiva; non enim res sunt bonae vel malae, quia a Deo praeciipiuntur aut prohibentur, sed ideo praeciipiuntur aut prohibentur quia sunt bonae vel malae. «Consequitur ait Leo XIII (5) ut naturae lex sit ipsa lex aeterna, insita in iis, qui ratione utuntur,

(1) Ita Vazquez I, 2, Q. 150, ar. 3.—(2) I, 2, Q. 93, ar. 3.—(3) A len- sis Summ. p. 3, q. 27.—(4) O c k a n et nominalistae.—(5) Encyclica *Libertas* § Quoniam.

» eosque inclinans ad debitum actum et finem, eaque est ipsa aeterna ratio creatoris universumque mundum gubernantis Dei.»

102. Prob. 1.^a Dictamina rationis naturalis habere vim legis ac proinde divinae seu aeternae, cum homines universim sumpti alium superiorum non habeant nisi Deum, testis est S. Paulus (1). «Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum et inter se invicem cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus.» Ubi Apostolus distinguit formam legis manifestatae Judaeis per positivam revelationem (Moysi factam), secundum quam gentes legem non habent, et rem ipsam legis (τα τω νομο, το λογος του νομου), quam habent etiam gentes, sed per aliam manifestationem. Lex positive revelata dicitur *in scriptis*; sed etiam absque revelatione innotescent: *quae sunt legis, opus legis*. Est ergo oppositio apud Paulum non inter legem et ejus negationem; sed inter unum et alterum modum manifestationis, qui pro judaeis est positiva revelatio, pro gentibus autem negatur revelatio positiva, et modus manifestationis oppositus declaratur esse manifestatio per ipsam naturam rationalem, h. e. quod absque positiva revelatione legis intelligunt lumine rationis bonum et malum morale, atque obligationem illud faciendi, hoc vitandi: «naturaliter (2) rationali natura docente ea, quae legis sunt faciunt (2).»

2.^a Ex Patribus Tertullianus (3): «Quaeris Dei legem? habes communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis, ad quas et Apostolus solet provocare... ut cum ad Romanos natura facere, dicens, nationes ea, quae sunt legis, et legem naturalem suggerit et naturam legalem.» S. Ambrosius (4): «Ea lex non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profuso quodam naturae fonte in singulis exprimitur... cujus testis conscientia nostris tacitis cogitationibus apud Deum ipsa se prodit; quibus vel redarguitur improbitas vel defenditur innocentia.» Nec alieni fuerunt ab hac veritate ethnici. Cicero (5). «Est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.»

3.^a Dari dictamina naturalia rationis hominem obligantia, intimo uniuscujusque sensu est manifestum. Omnes, si rationis competes sint, actiones aliquas necessario bonas, alias necessario malas

(1) Ad Rom. II, 14, 15.—(2) Franzelin. De Deo uno. Thes. III. —(3) De *corona*, c. VI.—(4) L. 9, epist. 9.—(5) Oratio pro Mil. n. 4.

esse agnoscunt, has ab auctore naturae confuse saltem apprehenso omnino prohiberi, ut si secus faciant, conscientiae stimulis crucientur et poena digni existimentur. Atqui haec dictamina sunt intimatio naturalis legis aeternae. Ergo dictamina practica naturalia rationis prout sunt legis aeternae intimatio constituunt legem naturalem. *Mia.* prob. Ista dictamina sunt signa practica divinae rationis vel voluntatis ordinem naturalem homini convenientem servari jubentis perturbari vetantis. Ergo sunt intimatio naturalis legis aeternae. *Antec.* prob. Quia Deus, ut sapiens gubernator, ideo illa indidit naturae humanae ut eam ad suum finem, bonum sectando, malum vitando perduceret, seu ut homo divinae voluntati conformaretur. Ergo. Vide Angelicum (1). Optime Wirceburgenses (2): «Est ergo lex naturalis *ordinatio divina*, per dictamen rationis homini manifestata, dirigens hominem ad finem ultimum per media necessaria: unde *auctor* hujus legis est *Deus*, subiectum homo, *objectum* media necessaria, *praeco* humana ratio.»

103. II.^a Pars. Legis naturalis proprietates.

Nota. I. Juristae jus naturale vocant, quod est homini commune cum brutis, ut conjunctio maris et foeminae, liberorum procreatio, educatio. Jus gentium vocant, quod solis hominibus inter se commune est, ut religio erga Deum, obsequium erga patriam et parentes. Et hoc jure dicunt introducta esse bella, servitutes, dominia, contractus. Theologis jus naturae est illud, quod ex instinctu naturae rationalis omnibus hominibus inter se commune est. Jus gentium, quod ex consensu populorum illis fere omnibus commune est. Jus naturale convenit naturae rationali secundum se consideratae, jus gentium convenit eidem naturae in societate et republica civili constitutae. Hinc sequitur, ad legem naturalem pertinere omnia praecepta, quaecumque recta ratio ex instinctu naturali dicat servanda esse ab homine absolute considerato, ut Deum esse honorandum, nulli injuriam faciendam: ad jus gentium, quae in civili societate, communi populorum consensu constituta sunt; ut divisiones bonorum, contractus, servitutes et similia.

II. «Primum principium in ratione practica, ait D. Thomas (3) est quod fundatur supra rationem boni, quae est: Bonum est quod omnia appetunt. Hoc est ergo primum praeceptum legis, quod bonum est faciendum et prosequendum, et malum vitandum; et super hoc fundantur omnia alia praecepta legis naturae, ut scilicet omnia illa facienda vel vitanda pertineant ad praecepta legis naturae, quae ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana.» Unde ex hoc primo praecepto practico, tamquam ex quodam

(1) I, 2, Q. 91. art. 2.—(2) De leg. c. 1, n. 12.—(3) I, 2, Q. 94, art. 2.

fonte, proxime deducuntur alia praecepta legis naturae ut sunt generatim omnia praecepta Decalogi (1) et quotquot illis affinia sunt.

III. Dispensationem legis differre a mutabilitate legis, quae fit irritatione, abrogatione et derogatione. Irritatio est quando lex tollitur, antequam perfecte obliget, v. g. si Pontifex nolit approbare legem a concilio factam. Abrogatio est, quando lex, quae jam perfecte obligabat simpliciter aboletur. Derogatio, quando lex ex parte tollitur, et ex parte manet. Dispensatio tunc proprie habetur quando in aliquo casu, quo revera viget et obligat lex, tollitur obligatio legis pro aliquo homine in particulari, reliquis manentibus obligatis. Thesis est communis theologorum etiam quoad tertium pronuntiatum contra paucos veteres, qui existimant posse Deum absolute dispensare in omnibus praeceptis naturalibus, imo et totam legem abrogare: alii distinxerunt inter praecepta decalogi et alia, quae in eo non continentur. Scotistae concedunt Deum posse dispensare in praeceptis secundae tabulae, quae respiciunt ad proximum excepto mendacio, non vero in praeceptis primae tabulae, quae pertinent ad Deum.

104. Prob. 1^a et 2^a pronuntiatum legem naturalem esse omnibus communem et immutabilem. Esse communem omnibus hominibus inde patet, quod in una eademque natura specifica homines conveniant, quod unus sit legislator Deus, qui ut providus gubernator omnes homines ad unum eundemque naturalem finem prosequendum, ejusdem naturae practicae dictaminibus, conducit. Quod sit immutabilis prob.

1.º Decreto Gratiani (2) ubi inter differentias legis naturalis a positiva ista assignatur, quod «jus naturale non varietur tempore sed immutabile semper permaneat.» S. Isidorus (3): «Jus naturale est commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturae, non constitutione aliqua habeatur.»

2.º Lex naturae mutaretur prout est in homine vel prout est in Deo. Sed neutrum accidere potest: non primum, quia lex naturalis in homine nihil est aliud, quam naturale dictamen rectae rationis in una eademque immutabilique natura fundatum; non secundum, quia ex hypothesi creatae naturae rationalis Deus, sanctissimus et sapientissimus gubernator non potest non obligare homines ad ordinem naturalem servandum.

105. Est indispensabilis. Dispensare in lege est concedere alicui ut agat contra legem quando lex viget et obligat seu permanentibus omnibus circumstantiis sub quibus lex vigere non desinit. Sed Deus qui solus est auctor legis naturalis, non potest alicui conce-

(1) Vid. D. Thom. I, 2, Q. 100, art. 5.—(2) D. 5.—(3) *Ethymolog.* L. 5, c. 4. THEOL.—Tom. IV.—P. I.

dere, ut agat contra legem naturalem, omnibus permanentibus circumstantiis, sub quibus lex naturalis viget et obligat. Ergo non potest dispensare in lege naturali. *Ma.* prob. Quidquid fit contra legem naturalem quando viget et obligat, hoc intrinsece malum ac turpe est. Ergo non potest fieri licitum et honestum per dispensationem. Confirm. ulterius; quidquid conforme est rectae rationi, ita bonum est ut non possit fieri malum, permanentibus circumstantiis, secundum quas est bonum. Et contra, quidquid est difforme rectae rationi, ita malum est, ut non possit fieri bonum manentibus circumstantiis, secundum quas est malum. Sed quidquid fit contra legem naturalem, est difforme rectae rationi. Ergo quidquid fit contra legem naturalem ita malum est, ut iisdem circumstantiis remanentibus non possit fieri bonum, ac proinde nec licitum per dispensationem.

106. **Corollarium.** Ex discursu facto sequitur aliqua praecepta legis naturalis obligare pro aliquibus non pro omnibus circumstantiis; unde ulterius duplex praeceptorum classis oritur. Aliqua sunt simpliciter et semper obligantia, positae quibuscumque circumstantiis, alia non ita, sed solum tamdiu quamdiu eadem manent circumstantiae. Primae classis sunt ea, quibus prohibetur odium Dei, mendacium, perjurium et alia huiusmodi, quae nullo in casu sunt licita; secundae classis illa, quae mutatis circumstantiis ipsa lex naturae contrarium dicit, v. g. in praecepto occisionis hominis, lex illam prohibet privata auctoritate et extra casum justae defensionis, jubet vero si reus morte mulctatur, si Deus praeceptum alium etiam innocentem occidere, idemque accidit in aliis praeceptis quorum materia subest dominio libero Dei aut participato humanae auctoritatis. Hoc sensu debet intelligi D. Thomas cum dicit (1), «quantum ad prima principia legis naturae, lex naturae est omnino immutabilis; quantum autem ad secunda praecepta, quae diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones, propinquas primis principiis... potest... mutari et in aliquo particulari, et in paucioribus propter aliquas speciales causas impediens observantiam talium praeceptorum.»

107. **Obj. 1.º** Legis obligatio potest auferri voluntate legislatoris, qui illam dedit. Sed Deus est qui legem naturae dedit. Ergo pro sua voluntate poterit illam abrogare.

Dist. Maj. Si lex est positiva; conc. Si est naturalis: neg. Haec non pendet a voluntate Deo libera, facta hypothesei creationis naturae rationalis.

Obj. 2.º De facto Deus dispensavit: a) cum Abrahamo ut posset

(1) 1, 2, Q. 94, art. 5.

occidere filium suum Isaac: b) cum Israelitis ut possent aegyptios spoliare: c) cum propheta Osea, ut posset fornicari: d) cum Patriarchis ut plures uxores simul haberent: e) cum Judaeis, eis concedendo libellum repudii dare: f) cum christianis quotidie, dum per Pontificem vota et iuramenta dispensat. Ergo.

Resp. Ad a) ut jam notatum est, dispensavit ut occideret propria auctoritate: neg. Dei iubentis, qui est supremus Dominus vitae et mortis omniumque rerum: conc.

Ad b) idem respondendum, Deus dedit Israelitis aegyptiorum pretiosa.

Ad c) Explico, Deus concessit fornicari: neg. jussit ducere fornicariam in matrimonium; conc. S. Hieronymus (1): «nec culpandus Propheta, si meretricem convertit ad pudicitiam, sed potius laudandus quod ex mala bonam fecerit... ex quo intelligimus non Prophetam perdidisse pudicitiam fornicariae copulationem, sed fornicariam assumpsisse pudicitiam, quam antea non habebat;» filii Prophetae dicuntur, *filii fornicationum* vel ratione matris, quae fuerat fornicaria (2), vel ratione ipsorum filiorum, qui grandiores facti se dederunt fornicationibus (3), vel ut alius (4) magis placet ratione typica, qua isti filii suis nominibus repraesentabant veros fornicationum filios i. e. israelitas contra Deum peccantes ab eoque rejiciendos.

Ad d) et e) Dispensavit disponens de rebus suis tamquam supremus Dominus: conc. Ut Legislator tantum; neg. Potest enim Deus ut supremus omnium Dominus usum corporis, qui per priorem contractum matrimonialem uni tantum foeminae datus est permittere communem esse duabus. Facta autem hac permissione non amplius obligat lex naturalis ex se et ordinarie prohibens polygamiam, quia eam solum prohibet pro casu, quo Deus supremo suo dominio illam non concedat. Idem dicit de libello repudii (5).

Ad f) Pontifex dispensat interpretando promissionem Deo factam relaxari ab ipso Deo, conc. Aliter: neg. Idem accidit in promissione homini facta, quae tamdiu durat quamdiu non relaxat qui eam acceptavit, si vero relaxat jam non amplius promittens obligatur.

Obj. 3.º Sicut jus alterum non occidendi Deo subest, ita jus alterum non decipiendi seu mentiendi. Poterit ergo Deus aliquando permittere ut licitum mendacium tamquam supremus Dominus.

Resp. Neg. parit. et *conseq.* Nam in primo casu agitur de dispositione rei materialis, quam Deus conservare vel destruere potest, non homo; in secundo de mutatione ipsius regulae honestatis seu de re morali invariata manente sub quacumque hypothesei. «Men-

(1) In Oseam. c. I.—(2) Ita Alap. et Menoch, etc.—(3) Ribera et alii.—(4) Knabenbauer. S. I.—(5) Vid. V. III. Disq. VIII. De Matrim. nn. 114, 120.

»dadium, ait Platelli, (1) talis est malitiae et naturae, ut nullis circumstantiis possit bene fieri; alioqui enim etiam ipse Deus »posset mentiri, et Prophetas ac Evangelistas determinare ad mentium, quae omnia repugnant infinitae ejus veritati fidem »summe indubitatae exigenti: alias enim nutarent omnia fidei »nostrae principia.»

SCHOLION.

An lex naturalis possit deleri de cordibus hominum.

108. Respondendum cum Angelico (2), quoad communia principia, cujusmodi est illud primum: «Bonum est faciendum, »malum vitandum» deleri non posse, quoad secundaria ex illis deducta, posse.

Nam possibile est, ut lugenda experientia demonstrat, falsis opinionibus, pravis peccandi consuetudinibus ita obscurari intellectum ut in particulari vix decernatur quid honestum justumque sit. Jam Paulus de improbis sui temporis: «Obscuratum est insipientis cor eorum (3). Tenebris obscuratum habentes intellectum alienati a vita Dei per ignorantiam, quae est in illis, propter cecitatem cordis ipsorum (4).»

ARTICULUS II.

De lege positiva.

Cum fides doceat homines ad finem supernaturalem vitae futurae per convenientia media in hac vita exequenda ordinari, recte theologo inferunt, legem positivam partiri in divinam et humanam. Divinam in veterem seu Synagogae et novam seu Ecclesiae. Humanam in ecclesiasticam et civilem. Praeter has, non potest dari hominibus lex alia positiva, quia plures non sunt rerum humanarum legislatores, nam Angeli carent potestate in homines si ordini naturali standum est, et nullibi revelatur talem potestatem eis a Deo concessam esse.

Lex illa dicitur proprie positiva (5), «quae non est innata cum »natura vel gratia, sed ultra illas ab aliquo principio extrinseco »habente potestatem posita est: inde enim positiva dicta est, quasi »addita naturali legi, non ex illa necessario manans.» Cum de legifera Dei suprema potestate jam satis constet, et de legibus divinis positivis in decursu Theologiae, praesertim ubi de Ecclesia, fide, sacramentis, disseratur, hic solum de legibus positivis humanis breviter et in genere agendum est.

(1) De Legib. n. 405.—(2) 1, 2, Q. 94, art. 6.—(3) Rom. I, 21.—(4) Ephes. IV, 18.—(5) Suar. De leg. l. 1, c. 3, n. 14.

THESIS XIV.

Principes saeculares potestatem habent con-
dendi leges civiles, quae obligent in con-
scientia.

109. I.^a Pars est de fide contra antiquissimos haereticos, qui jam tempore Christi (1) detractabant tributum dare Caesari, contra modernos lutheranos et anabaptistas (2) nec non recentissimos anarchismi auctores, quorum tessera est: «Nec Deus, nec dominus ullus.» Illos praedammarunt Christus D. ejusque Apostoli tum sua agendi ratione, tum doctrina, quare:

Prob. 1.º Christus D. pharisaeis eum tentantibus respondit (3): «Reddite... quae sunt Caesaris, Caesari; et quae sunt Dei, Deo;» imo quamvis ipse liber esset, ne scandalizaret judaeos tributum solvit (4). S. Paulus ad Roman. (5): «Omnia anima potestatibus »sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quae »sautem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei »ordinationi resistit.» Ad Titum (6): «admone illos principibus et »potestatibus subditos esse, dicto obedire.» Et Apostolorum caput S. Petrus (7): «Subjecti igitur estote omni humanae creaturae »propter Deum: sive regi, quasi precellenti: sive ducibus tamquam ab »seo missis.» Ex quibus et aliis, quae offerri possent manifestum est posse principes saeculares imperare. Sed modus imperandi et gubernandae societatis praecipuus legum civilium conditione obtinetur. Ergo...

2.º Traditione veterum Patrum, qui, ut sapienter notat Leo XIII. hoc potissimum argumento iniquum esse convincebant in christianos animadvertere legibus, quod in oculis omnium convenienter legibus in exemplum viverent (8). Tertullianus (9): «Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris, quem sciens a »Deo suo constitui, necesse est ut ipsum diligat et revereat et »honoret et salvum velit cum toto romano imperio.» Gregorius Nazianz (10): «Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, »qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis. »alii autem aliis propter charitatis foedus, principibus denique »propter ordinem publicaeque disciplinae rationem.» Quae hac in re sit norma et doctrina Ecclesiae praecclare expressit Augustinus (11): «Haec ergo caelestis civitas, dum peregrinat in terra ex

(1) Matth. XXII, 21.—(2) Bellarmin. De laicis l. 2, c. 2.—(3) Matth. XXII, 21.—(4) Ibid. XVII, 26.—(5) XIII, 1.—(6) III, 1.—(7) 1 epist. II, 13.—(8) De politic. principat.—(9) Apolog. n. 35.—(10) Orat. 17.—(11) De civit. Dei, I, 19, c. 17.

»omnibus gentibus cives evocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quidquid in moribus, legibus institutisque diversum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur; nihil eorum rescindens vel destruens: imo etiam servans, ac sequens, quod licet diversum sit in diversis nationibus, ad unum tamen eundemque finem terrenae pacis intenditur, si religionem, qua unus summus et verus Deus colendus docetur, non impedit.»

3.º Ratione agendi Ecclesiae, quae semper damnavit praetextes e legibus humanis exemptionem. Clemens V. cum concilio Viennensi inter Beguardorum et Beguinarum errores notavit: «Quod illi, qui sunt in praedicto gradu perfectionis et spiritu libertatis non sunt humanae subjecti obedientiae, nec ad aliqua praeepta Ecclesiae obligantur: quia [ut asserunt] ubi spiritus Domini, ibi libertas.» Concil. Constantiense sub Martino V. articulos 15 Wiclef et 30 Huss damnavit: «Nullus est dominus civilis, nullus est praelatus, nullus est episcopus dum est in peccato mortali.» Concil. Tridentin. anathema dixit in eos qui profiterentur (1): «nihil praeeptum esse in Evangelio praeter fidem, caetera esse indifferentia, neque praeepta, neque prohibita, sed libera, aut decem praeepta nihil pertinere ad christianos.» vel «hominem justificatum, et quantumlibet perfectum... non teneri ad observatiam mandatorum Dei, et Ecclesiae, sed tantum ad credendum...» Leo XIII (2): «catholici homines, aut jus imperandi a Deo repetunt, velut a naturali necessarioque principio.»

4.º Ratione D. Thomae (3), quam eleganter exposuit Leo XIII. (l. c.): «Et sane homines in civili societate vivere natura jubet, seu verius auctor naturae Deus: quod perspicue demonstrant et maxima societatis conciliatrix loquendi facultas, et innatae appetitiones animi per plures, et res necessariae multae et magni momenti, quas solitarii assequi homines non possunt, juncti et consociati cum alteris assequuntur. Nunc vero, quod esse existere neque intelligi societas potest, in qua non aliquis temperet singulorum voluntates ut velut unum fiat ex pluribus, easque ad commune bonum recte atque ordine impellat, voluit igitur Deus ut in civili societate essent, qui multitudini imperarent.» Necessitas demum auctoritatis legiferae ipsa experientia comprobatur ut prae laudatus Summus Pontifex (l. c.) notavit: «Etsi homo arrogantia quadam et contumacia incitatus frenos imperii depellere saepe contendit,

(1) Ses. 6, can. 19, 20.—(2) *Distorum*. De politic. princip.—(3) *Opus de Reg. princip.* lib. 1, c. 1.

»numquam tamen assequi potuit ut nemini pareret. Praeesse aliquos in omni consociatione hominum et communitate cogit ipsa necessitas, ne principio vel capite a quo regatur, destituta societas dilabatur et finem consequi prohibeatur, cujus gratia nata et constituta est.»

110. II.^a Pars, quam specialiter negavit Calvinus concedens principibus potestatem leges ferendi, quin tamen fidelium conscientiam obstringerent, est omnium catholicorum et certa. Juxta Suarium (1) de fide vel proxima fidei. Probatur iisdem argumentis, quibus prima pars, nam omnia eo tendunt, ut probent juxta Dei ordinationem esse in principibus potestatem leges ferendi et consequenter in subditis obligationem eas servandi. Sed Dei ordinationi sine conscientiae noxa non resistitur. Ergo. Praeterea id expresse declaravit 1.º Paulus ad Rom. (2) addens verbis pro prima parte relatis. «*Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim et tributa praestatis, ministri enim Dei sunt, etc.*» Sed nemo damnatur nisi propter peccatum. Ergo.

2.º Pius IX damnans Syllabi propositiones: 56^a «Morum leges divina haud egent sanctione, minimeque opus est ut humanae leges ad naturae jus conformentur aut obligandi vim a Deo accipiant;» et 63^a «Legitimis principibus obedientiam detrectare, nimmo et rebellare licet.»

3.º Leo XIII leges civiles obligare in conscientia idque habere ex participatione divinae auctoritatis docens (3): «Ii, quorum auctoritate respublica administratur, debent cives ita posse cogere ad parendum, ut his plane peccatum sit non parere. Nemo autem hominum habet in se aut ex se, unde possit hujusmodi imperii vinculis liberam caeterorum voluntatem constringere. Unice rerum omnium procreatori et legislatori Deo ea potestas est: quam qui exerceant, tamquam a Deo secum communicatam exerceant necesse est.» «Ex quo, arguit infra, subesse cives et dicto audientes esse principibus, uti Deo, oportebit non tam poenarum formidine, quam verecundia majestatis, neque assentationis causa, sed conscientia officii.»

THESIS XV.

Ecclesiae Praesules potestatem habent ferendi leges conscientiam subditorum ligantes.

111. Nota. In Ecclesia triplex est potestas. Una ordinis, quae re-

(1) *De legib.*, L. 3, c. 21.—(2) XIII, 1.—(3) *De polit. princip.*

fertur ad sacramenta conficienda et ministranda; altera fori interni ad regendum populum christianum in foro conscientiae, quod fit absolvendo et ligando; tertia, de qua nunc proprie agimus, ad eundem populum gubernandum in foro exteriori, quod fit leges condendo, causas cognoscendo, rebelles puniendo et quae similia sunt. Hanc potestatem ferendi leges negarunt olim Waldenses, Wiclef et Hus, Calvinus concessit, sed vim obligandi in conscientia ab eis ademit. Thesis est de fide quoad utramque partem.

Prob. 1.º Concil. Tridentino (1): «Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis, quae vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit.» Innocentius XI, damnavit propositionem inter alias 52^{ae}: «Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, nisi absit contemptus» Alexander VII hanc aliam 23^{am}: «Frangens jejunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere praecepto.» Vide supra (n. 109, Prob. 3.º) Concil. Viennense aliosque canones concilii Tridentini.

2.º Ut in disquisitione de Ecclesia probatum est, Christus alloquens Petrum (2), omnibus ejus successoribus Romanis Pontificibus dixit: *Et tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis.* Verba quidem universalissima, quae sub se comprehendunt omnem potestatem ferendi leges conscientiam adstringentes, cum nullus terminus ligandi potestati definiatur. Episcopus hortatus est Paulus (3): *Attendite vobis, et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit. Episcopos, regere Ecclesiam Dei.* Sed regere imbitam habet facultatem condendi leges. Ergo, Jam vero legibus ecclesiasticis esse parendum, auctor est Christus, apud Lucam (4) dicens Apostolis, quorum successores sunt Papa et Episcopi: *Qui vos audit me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Et apud Matthaeum (5): *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*

3.º Usu constanti Ecclesiae, quae a tempore Apostolorum (6) seu a primo concilio Hierosolymitano tum per Pontifices et Episcopos, tum conciliis tam generalibus quam particularibus sanctissimas pro temporum necessitatibus leges in conscientia obligantes

(1) Sess. VII, de Baptismo, can. 8.—(2) Matth. XVI, 19.—(3) Act. apost. XX, 28.—(4) X, 16.—(5) XVIII, 17.—(6) Act. apost. XV, 28.

semper tulit, quemadmodum totum corpus juris canonici et communis fidelium sensus luculenter testantur.

4.º Deducitur haec veritas ex ipsa divina Ecclesiae constitutione. Est enim una perfecta societas, unum corpus Christi mysticum: ut ex tractatu de Ecclesia suppono. Atqui non esset perfecta societas nisi haberet potestatem proportionatam, qua regeretur ac gubernaretur; nam aliter esset corpus sine capite, multitudo sine ordine. Ergo cum «in domo Dei, ut dixit S. Leo Papa (1), nihil inordinatum esse debet,» est in Ecclesia spiritualis principatus, qui suis legibus possit perpetuo fideles ad suum finem dirigere ac in officio continere; aliter inutilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi.

COROLLARIUM.

Principes Ecclesiae suas leges sancire possunt poenis etiam corporalibus.

112. Quod possint poenis saltem spiritualibus est de fide, quod etiam corporalibus de doctrina catholica.

Prob. Ex thesi praecedenti, juxta quam Ecclesiae data est plena potestas ferendi leges ad populum Dei perfecte gubernandum. Sed potestas humana, quae non valet sancire suas leges poenis etiam corporalibus est valde imperfecta ad populum perfecte gubernandum: nam contumaces et rebelles non satis moventur nec continentur in officio solis poenis spiritualibus. Ergo Principes Ecclesiae in quibus est potestas ferendi leges etc. Insuper doctrina hujus corollarii documentis et divinis et ecclesiasticis confirmatur.

1.º Ex testimonio ipsius Christi D. (2): «*Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.*» Ex Apostolo (3): «*Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, et spiritu mansuetudinis?*» et pluribus aliis in locis (4).

2.º Bonifacius VIII (5) «*Uterque (gladius) est in potestate Ecclesiae, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus. Ille sacerdotis in manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati.*» Pontifices damnarunt aliter sentientes (6). Joannes XXII, hanc propositionem Marsilii: «*Quod tota Ecclesia simul juncta nullum hominem punire potest punitione coa-*

(1) Epist. 85, vel. 87.—(2) Matth. XVIII, 17.—(3) 1.^a «Corinth. IV, 21.—(4) 1.^a Corinth. V, 4; 2.^a Cor. X, 6; XIII, 2; 1. Timoth. I, 20.—(5) Bull. Unam sanctam. Extravag. Comm. L. 1, tit. 8, c. 1.—(6) Marsilium Patav., De Dominis, Fabronium, etc.

»ctiva, nisi concedat hoc imperator.» Ex mandato Martini V suspecti errorum Wiklef et Hus interrogandi erant, artic. 32 «Utrum »credat quod inobedientia sive contumacia excommunicatorum »eroscente, praelati vel eorum vicarii in spiritualibus habeant potestatem aggravandi et reaggravandi, interdictum ponendi et »brachium saeculare invocandi; et quod illis censuris per inferiores »sit obediendum.» Pius VI. jansenistarum propositionem 4^a synodi Pistoriensis, «abusum fore auctoritatis Ecclesiae, transfe- »rendo illam ultra limites doctrinae et morum, et eam extendendo »ad res exteriores, et per vim exigendo id, quod pendet a persuasio- »ne et corde; tum etiam, multo minus ad eam pertinere, exigere »per vim exteriorum subjectionem suis decretis» ita notavit: «Qua- »tenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* notet »velut abusum auctoritatis Ecclesiae usum ejus potestatis acceptae »a Deo, qua sui sunt et ipsimet Apostoli in disciplina exteriori con- »stituenda et sancienda: haeretica... quatenus intendit Ecclesiam »non habere collatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi »per consilia et suasiones, sed etiam jubendi per leges, ac devios »contumacesque exteriori judicio ac salubribus poenis coercendi »atque cogendi: ex Benedicto XIV. (1) inducens in systema »alias damnatum ut haeticum.» Pius IX, syllabo errorum nostrae aetatis adnumeravit propos. 24. «Ecclesia vis inferendae »potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem direc- »tam vel indirectam.» Leo XIII (2); «Revera Jesus Christus »Apostolis suis libera mandata dedit in sacra, adjuncta tunc feren- »darum legum veri nominis facultate, tum gemina, quae hinc con- »sequitur, judicandi puniendique potestate (3).»

Nota. Quamvis Ecclesia possit, cum crimen id postulat poenam capitalem imponere et propria auctoritate executioni mandare, convenientissime tamen utitur ad hoc gladio temporali sibi sub- jecto, ne ipsa sponsa ejus, qui dedit pretium salutis sanguinem immaculatas manus cruore polluat (4).

SCHOLIUM I.

*De potestate principum malorum et de obligatione
subditorum justorum*

Dico: Nec mali mores, nec ipsa haeresis ex se adimunt principibus legitimam potestatem, si-

(1) Brev. *Ad assiduus* ann. 1755, ad Episcop. Polon.—(2) Encycl. *Immortale Dei*.—(3) Vid alia Vol. I. *Disq. de Relig. revelat.* nn. 24-28.—(4) Vid. *Bellar. De laic. cc. 21, 22; Suar. Defens. fidei cathol.* L. 3, c. 6; De fide. *DD.* 20, 23. Ex modernis Palmieri *De Eccles.* 8, 19.

ent nec sanctitas eximit justos ab obedientia legibus praestanda.

113. I.^a Pars est de fide contra Wiklef et Hus, in quorum doctrina damnatus est a Martino V. cum concil. Constantien. articulus 15 Wiklef cum 30 Hus: «Nullus est Dominus civilis, nullus est Prelatus, nullus est Episcopus dum est in peccato mortali.»

Prob. 1.^a de potestate civili ex Paulo ad Romanos (XIII, 1) ut in thesi XIV (n. 109, Prob. 1.^a) ubi fideles hortatur ut Regibus et Principibus obediant tamquam Dei ministris. Sed Reges et Principes tunc temporis erant infideles et improbi. Ergo. Confirmat ratio, nam potestas dominandi ac consequenter leges ferendi immediate per se fundatur in jure naturali. Sed jus naturale per se est independens a fide et bonis moribus hominum. Ergo cui ex jure naturae competit dominandi potestas independenter a fide et bonis moribus competit.

2.^a De potestate ecclesiastica, nam: a) Christus ad docendum nos de Principibus antiquae Synagogae dixit: (1) «*Super cathedram Moysi sederunt scribae et pharisaei. Omnia ergo quaecumque dixerint vobis servate et facite: secundum opera vero eorum nolite facere.*» Ergo idem de Principibus Ecclesiae sentiendum est si qui sunt mali et haeretici.

b) Potestas spiritualis, sicut quaevis gratia gratis data ordinatur ad utilitatem aliorum, et potest. Deus per inimicos amicus beneficere, et justa suis fidelibus praecipere: non est ergo ratio ut pendeat a bonis moribus Praelati ecclesiastici aut etiam ab ejus fide tam interna quam externa nam: 2) si potestas imperandi ab actu mere interno penderet esset valde incerta; 3) quia id exigit visibilitas Ecclesiae ne de principibus ejus legitimis sit dubium. Ideo damnatus fuit artic. 22, J. Hus: «Papa vel praelatus malus et praescitus est aequivoce pastor, et vere fur et latro (2).» Et suspecti de ejus haeresi interrogandi erant: «Utrum credat, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, ejus nomine proprio expresso, »sit successor beati Petri, habens supremam auctoritatem in Ecclesia Dei.» 7) Quia summa esset in Ecclesia inordinatio et confusio, si fideles privato suo judicio de fide et moribus Praelatorum suorum possent eis obedientiam denegare.

Nota. Propter easdem rationes praelatus, qui non tantum interne, sed etiam externe et quidem notorie sit haeticus, quamvis ipso facto incidat in excommunicationem speciali modo Pontifici reservatam (3) valide jurisdictionem exercet quamdiu est toleratus, peccat tamen si extra casum necessitatis aut non rogatus eam exercet. Confirmatur Ecclesiae consuetudine, quae nunquam aliquem Episcoporum privavit jurisdictione nisi praemonitum et obstinate in sua haeresi perseverantem.

114. II.^a Pars. Est etiam de fide contra beguardos, et protestantes. Prob. 1.^a Concilii Viennensis et Tridentino supra (n. 109, prob. 3.^a) adductis.

(1) *Matth.* XXIII, 2.—(2) *Vid. art.* 11-13; 24, 26.—(3) *Const. Pii IX* «Apostolicae Sedis.»

2.º Iisdem Scripturae testimoniis thesium XIV, XV. quae universim de omnibus loquuntur, nullum excipiunt ab obedientia potestati a Deo ordinatae tribuenda «*omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*» Ergo etiam fideles sive iusti, sive iniusti subiiciuntur legibus tum ecclesiasticis tum politicis, quae a potestate a Deo hominibus collata procedunt.

3.º Lex evangelica non aufert a principibus civilibus potestatem legislativam sed eam approbat, commendat, roborat (1): potestas vero ecclesiastica a Christo D. instituta est pars ipsius legis evangelicae; ergo cum fideles et iusti sint membra tum societatis civilis, cum ecclesiasticae tenentur utrique potestati obedire.

115. Obj. 1.º contra Principum civilium potestatem: a) Oseam (VIII, 4) dicentem et regibus: «*Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi.*» b) S. Augustinum (De civit. Dei. l. 19. c. 15) docentem Deum noluisse hominem dominari sed bestias. c) Ipsum S. Augustinum (2) statuentem, imperatorem posse ad carcerem damnare, non ad gehennam ut exigeret obligare in conscientia. d) Finem civilis potestatis esse ordinare subditos ad bonum temporale prosequendum, unde et ipsa est mere temporalis. Sed potestas mere temporalis nequit inducere vinculum spirituale quale est peccatum. Ergo.

Resp. Ad a) Explico, regnaverunt et non ex me, non cognovi, propter abusum suae potestatis; conc. Propter carentiam potestatis; neg. Eodem modo explicandi sunt Patres cum aliquando non probant civiles principatus.

Ad b) Deum, noluisse juxta Augustinum (l. c.) hominem homini dominari, auctoritate politica; neg. Dominatu servili servitutis, subditi in statu naturae integrae; conc. Lapsae; neg.

Ad c) Prout arguitur auctoritate S. Augustini, dico, S. Doctorem eo sensu loqui quo Christus adversus iniusta praecipientes nos praemunivit (3): «*Nolite timere eos qui occidunt corpus.*

(1) Ad rem L eo XIII, De politic. princip. «Egregie Pontifices Romani communi utilitati servisse iudicandi sunt, quod Novatorum frangendos semper curaverunt tumidos inquietosque spiritus, ac persaepe monuerunt, quantum si sint civili etiam societati periculosi. Ad hanc rem digna, quae commemoraretur, Clementis VII sententia est ad Ferdinandum Bohemiae et Hungariae regem: In hac fidei causa tua etiam et ceterorum principum dignitas et utilitas inclusa est, cum non possit illa convelli quin vestrarum etiam rerum labefactionem secum trahat.» et infra: «Principes quidem ipsa monet (Ecclesia) sequi justitiam, nullaque in re ab officio declinare: at simul eorum roborat multisque rationibus adjuvat auctoritatem.» Fundamentum praecipuum exhibet supra, quia: «vix nullam poenarum futuram tantam, quae conservare republicas sola possit. Metus enim ut praecare docet S. Thomas, est debile fundamentum... itaque obediendi altiore et efficaciori causam adhibere necesse est... nec legum esse posse fructuosam severitatem, nisi homines impellantur officio, salutarique metu Dei permoveantur. Id autem impetrare ab his maxime Religio potest quae sua vi in animos influit, ipsaque hominum inflectit voluntates, ut eis, quibus ipsi reguntur, non obsequio solum, sed etiam benevolentia et caritate adhaerescant, quae est in omni hominum coetu optima custos incolunitatis.» — (2) De verb. domin. ser. 6, c. 8. — (3) Matth. X, 28.

»*animam autem non possunt occidere: sed potius timeat eam qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*» prout ex ejus verbis fit argumentum ad elevandam obligationem in conscientia, dist. Imperator seu legislator humanus non potest damnare ad gehennam directe et immediate; conc. Indirecte et mediate, quatenus Deus, cujus minister est legislator, praecipit ei obedire; neg.

Ad d) Eodem modo distinguitur *minorem*, nam eadem ratione, quia Deus vult ordinem servari, a potestate temporali et humana praecipiente oritur spirituale vinculum obligationis obediendi in conscientia, non secus ac obligatio conscientiae standi iusto contractui mere civili et temporali.

116. Obj. 2.º contra potestatem legiferam Ecclesiae; a) Deum prohibuisse addere mandata hominum legibus religiosis. In Deuteronomio (1): «*Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quidquam, nec minuas.*» Apud Matthaeum (2), Christus ait: «*Sine causa autem colunt me docentes doctrinas et mandata hominum.*» b) Apostolus asseruit fideles et justos esse liberos et quidem a lege, nam Corinth. monuit (3): «*Nolite fieri servi hominum;*» et Galatas (4) edocuit: «*Vos in libertatem vocati estis.*» Ad Timotheum (5) clare scribit: «*Lex ista non est posita, sed injustis.*»

Resp. ad a) Nego assumptum, nam in objectis sacrae Scripturae locis Deus solum prohibet leges humanas divinae contrarias, in ultimo reprehendit pharisaeos, qui divina transgressientes mandata vanas consuetudines religiosos observabant.

Ad b) Apostolus vult, fideles non esse hominum servos, esse vocatos in libertatem; exemptione obedientiae iustis legibus debita: neg. Obedientia indebita vel legibus contrariis divinae vel veteri abrogatae; conc. Dicit legem non esse positam, iusto, sed injustis, qua coercitivam poenis; conc. Qua directivam, cui ultro absque timore sed necessario se conformant; neg.

117. Obj. 3.º contra potestatem coercitivam Ecclesiae; a) Aliquos SS. Patres, qui videntur hujusmodi potestatem Ecclesiae non concedere v. g. Origenes (6): «Principatus eorum (principum spiritualium) in dilectione subditorum debet esse positus, non in timore corporali.» S. Joannes Chrysost. (7), dicit Pontificem tantum suasionibus subditos emendare posse. S. Ambrosius (8) «Lacrymae meae arma sunt; aliter neque debeo, neque possum resistere.» S. Bernardus (9): «Non monstrantur, puto, qui hoc dicunt, ubi aliquando quispiam Apostolorum iudex sederit.» — b) Quasdam rationes: a) Si Ecclesia posset imponere corporales poenas esset status in statu. Sed hoc est ordini contrarium, unde Optatus Milevit (10) dixit: «Non enim Respublica est in Ecclesia, sed Ecclesia in Republica est.» — b) Religio est libera; ergo ipsius Praelati nequeunt poenarum metu ad ejus observantiam invitos cogere.

(1) XII, 32. — (2) XV, 9. — (3) I^a, VII, 23. — (4) V, 13. — (5) I^a, I, 9. — (6) Tract. 12, in Matth. c. 20. — (7) Lib. 2 de Sacerd. — (8) Lib. 3, contra Parmenian. — (9) Lib. 1, De consideratione. — (10) Lib. 3, contr. Parmenian.

Resp. ad a) in genere, aliqui SS. Patrum non concedunt Ecclesiae puniendi potestatem, eam negando sive jus excludendo: neg. In aliquibus circumstantiis in quibus Ecclesiae vel est impossibilis vel non expedit usus sui juris, vel quia ordinario Ecclesia potius amore trahit suos, quam metu poenarum terret, conc. Hoc ultimo sensu loquitur Origenes, S. Joannes Chrysost. agit de emendatione interna animi, quae fieri non potest sine concursu libero voluntatis; jus puniendi nec excludit, nec negat. S. Ambrosius dicit praeter lacrymas non habere alia arma ratione circumstantiarum nempe barbarorum invadentium Italiam, quibus non poterat resistere. S. Bernardus solum significat Apostolos non sedisse iudices pro rebus fori civilis, nullo modo excludens potestatem ad res fori ecclesiastici iudicandas.

Ad b) quoad a) Dist. maj. Esset status in statu sine subordinatione regni temporalis spirituali: neg. Cum hac subordinatione; conc. *Min.* confr. dist. Est ordini contrarium sine subordinatione unius alteri; conc. Cum subordinatione: neg. Dictum Optati Milevit. sumendum est respective, quatenus Ecclesia potest significare fideles laicos prout sunt cives et pars communitatis temporalis; non absolute, nam cum Ecclesia sit potestate divina dignior, universalitate ex se major quavis republica, potius singula regna sunt in Ecclesia, quam e contra.

Quoad b) Dist. ant. Est libera quatenus nemo debet cogi religionem amplecti: conc. quatenus si amplexatus fuerit non possit cogi delinquens. Neg. (Vid. Palmieri S. J.—De Rom. Pont. § 19).

118. Obj. 4.º ut probes haereticos et malos principes amittere potestatem; a) Potestas civilis est ad bonum commune procurandum. Sed non est sperandum bonum commune procurari a principibus malis et haereticis praesertim ecclesiasticis, quorum munus ad aliorum sanctificationem ordinatur. Ergo. b) Fides est fundamentum spiritualis aedificii; ergo et spiritualis potestatis. Confr. sententia plurium SS. Patrum, qui aliquam potestatem remanere in haereticis negant.

Resp. ad a) Dist. *min.* Si in legibus ferendis non sunt iniqui, neg. Si sunt iniqui etiam in ferendis legibus: subdist. Bonum commune non procurabunt perfecte; conc. Imperfecte et relative melius seu cum minori incommodo, quam si liceret subditis omnem obedientiam etiam iustis legibus denegare; neg. Ad rem Suarius (1): «multo majora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas civilis (idem dic de ecclesiastica) pendeat ex privata fide vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax neque obedientia in republica, sed quilibet subditus vellet superiorem suum iudicare, et consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est.»

Ad b) Dist. *antec.* Fides est fundamentum spiritualis aedificii propriae sanctificationis unius cuiusque; conc. Est fundamentum donorum aliorum sanctificationem respicientium; neg. Patres in confirmationem adducti loquuntur de haereticis sive sententia publica sive alio aequivalenti modo ab Ecclesia expulsis, non de illis qui adhuc in Ecclesia tolerantur.

(1) De legib., l. 3, c. 10, n. 10.

SCHOLION II.

De legibus pure poenalibus.

119. Lex est pure praeceptiva aut prohibitiva si aliquem actum praecipit aut prohibet non statuta in transgressores poena, est mixta si praecipit aut prohibet statuendo poenam in violatores legis, est pure poenalis si disjunctive obligat vel ad actum ponendum aut omittendum, vel ad subeundam poenam si infligatur. Cum fere communi doctorum sententia:

Dico: Possibiles sunt leges pure poenales et de facto aliquae dantur.

I.^a Pars. Prob. Potest legislator velle solum obligare disjunctive ad legis observantiam vel poenam, non secus ac potest velle obligare simul ad observantiam seu sub culpa et ad poenam. Sed in primo casu si suam voluntatem intimat subditis dabitur lex pure poenalis. Ergo...

II.^a Pars. fit manifesta pluribus regulis ordinum religiosorum, quae nec sub levi obligant in conscientia religiosos, sed solum superiores ad imponendam poenam transgressoribus et hos ad eam subeundam (1).

SCHOLION III.

De reliquis legem humanam spectantibus.

120. Dico I. Lex humana non potest directe praecipere, vel prohibere actus mere internos; potest tamen indirecte et concomitanter praecipere actus internos necessarios tum ad esse physicum tum ad esse morale actuum exteriorum.

De hac re tres sunt praeceptivae sententiae 1.^a quae ab uno vel altero defenditur admittit, actus mere internos posse generatim ab humano legislatore praecipere vel prohiberi. 2.^a D. Thomae (2) et plurium negat legem humanam posse directe ad actus mere internos obligare, concedit tamen indirecte i. e. ad illos actus internos, qui ad esse physicum aut morale actuum sunt necessarii. 3.^a Patris Lacroix (3) et aliorum (4) tradit legem ecclesiasticam posse praecipere actus mere internos tum lege mere directiva i. e. non apposta poena ab homine, tum coercitiva coactione aliqua interna.

1.^a Pars. De lege ecclesiastica unde a fortiori de civili idem patet. Prob. 1.º Nam licet Christus absolute potuerit eam potestatem suae Ecclesiae communicare, de facto tamen non communicavit, cum a) ex nullo capite id efficaciter ostendi possit neque.

(1) V. gr. Ordo Praedicatorum, S. Thom. 2, 2, Q. 186, art. 9, Ordo S. I.—(2) 1, 2, Q. 93, art. 4; Q. 100, art. 2.—(3) L. 1, n. 651.—(4) Nuperrime Bouquillon n. 101. Theol. mor. fundament.

b) Ecclesia ea potestate unquam usa sit, sed potius contrarium per Innocentium III declaravit (1): «Nobis datum est de manifestis tantummodo iudicare.»

2.^a Praesumens est Christus dedisse Ecclesiae potestatem leges ferendi modo maxime connaturali. Sed D. Thomae (2) aliisque communius non est connaturale legislatorem de iis ferre legem de quibus non potest iudicare et cognoscere, cum posse cognoscere et iudicare sit proprietatis potestatis legislativae. Ergo si Ecclesia, ut revera accidit, non valet de mere internis iudicare, non erit ei connaturale de illis legem ferre.

II.^a Pars. Quoad primum patet, quia lex humana non potest obligare ad actum externum, quin obliget ad id sine quo non potest physice poni v. g. ad actum internum liberum imperantem externum. Quoad secundum etiam, quia humana potestas legislativa est essentialiter directiva hominis qua hominis: ergo potest praecipere actiones humanas qua humanas et liberat: ergo indirecte etiam actus internos necessarios ad has actiones humanas qua tales.

Hinc pronum est deducere posse Ecclesiam praecipere veros actus virtutum qua tales, v. g. veram orationem vocalem, verum votum: Sacrificium, etc., ad quos requiruntur actus interni honorandi Deum, se obligandi, etc.

121. Obj. 1.º Christus sine ulla restrictione dixit Petro «*Quodcumque ligaveris*, etc.» Ergo non sunt actus interni excipiendi a potestate legislativa Ecclesiae.

Resp. Verba Christi D. non sunt intelligenda de quocumque possibili, secus S. Petrus fuisset creatus rex temporalis universae terrae, sed accommodate et connaturaliter ad exigentiam materiae, unde dist. *conseq.* Non sunt excipiendi actus interni a potestate interni forisve ministeriali Ecclesiae; conc. A potestate externi fori seu quae ab Ecclesia proprio nomine exercetur: neg. Huic enim non est connaturale de internis iudicare; ergo nec ei adserenda potestas de illis leges ferendi nisi a Deo extraordinarie concessa probetur.

Obj. 2.º Ecclesia aliquando actus mere internos praecipit v. g. attentam officii recitationem, auditionem sacri, annuam communionem et confessionem, quibus non fit satis communionem et confessionem sacrilegis (3). Ergo.

Resp. Dist. assertum praecipit actus internos indirecte ut dictum est in probationibus; conc. directe: neg.

122. **Dico II.** Leges pontificiae, quae de loco promulgationis nihil decernunt, non egent publicatione in singulis dioecesibus, ut in his obligare incipiant.

Promulgatio, legi essentialis (supr. n. 92), est prima propositio seu intimatio legis latae a Principe eo modo et loco facta, quo ipsa lex vel consuetudo determinat, ut moraliter ad publicam subditorum notitiam perveniat. Sedulo distinguenda est a divulgatione,

(1) Cap. Tua. nos; De Simonia. — (2) 1, 2, Q. 91, ar. 4. — (3) Innocentius XI. Prop. 55; Alexandre VII. Prop. 14.

quae est primae promulgationis extensio ad notitiam omnium, aut maioris partis subditorum. Ad obligandum *iure* sufficit promulgatio, ad obligandum *de facto* singulos, necessaria est divulgatio, nullus enim sub culpa et poena obligatur quandiu legem invincibiliter ignorat: ita statuitur in iure (1): «quod lex... et mandatum nullus adstringunt nisi postquam ad notitiam pervenerint, eorundem, aut nisi post tempus, intra quod ignorare minime debuissent.»

Leges pontificiae, decernentes locum et modum promulgationis in singulis dioecesibus, vel e contra clare asserentes solam publicationem Romae factam inducere obligationem, tunc incipiunt subditos constringere cum in dioecesibus vel Romae respective promulgantur. Sed quid si locus non assignatur? Plures auctores in theologia et iure insignes, ut Sotus et Molina, propugnantur requiri promulgationem in singulis dioecesibus, quorum doctrina jansenistae et gallicani abusi sunt. Alii doctores communius negabant, nihilominus aliqui eorum, ut Valentia, practicam probabilitatem contrariae recognoscebant. Navarrus (2) opinabatur priorem sententiam esse verioerem, si tantum jus scriptum spectetur, posteriorem vero observandam esse propter praxim et consuetudinem Ecclesiae et Romanae curiae. Bouquillon (3) ait: «Usque ad finem saeculi elapsi haec sententia communior dici solebat tum ab ejus patronis, tum etiam ab adversariis: Farinacius tamen eam proclamaverat verioerem et aconizatam in Rota. Castropalao certam et omnino tenendam. Cardenas veram ita ut opposita probabilis non sit; nostro tempore ab omnibus ut certa habetur.» Et ita certo habenda videtur propter consuetudinem quotidie vetustiore S. Ecclesiae Romanae et longe majorem nostrorum temporum facilitatem vulgandi per universum orbem quae Romae peraguntur.

123. Prob. Cum locus non designatur, promulgatio in singulis dioecesibus esset necessaria vel ex natura rei, vel ex dispositione juris. Sed neutrum datur. Ergo. Non primum, quia ex natura rei, maxime diebus nostris, sufficit, promulgatio Romae facta ut brevi per universas dioeceses divulgetur; non secundum, tum ex praxi, qua ut recte Bouquillon notat (4), «a sex fere saeculis Pontifices intendunt leges suas generatim vim suam habere promulgatione facta voce praeconis et affixione in locis publicis suae residentiae,» ut constat «ex formula in bullis et constitutionibus apponi solita, qua declaratur, eas sic publicatas ab omnibus ad quos spectant perinde habendas esse ac si unicuique illorum personaliter intimatae fuissent vel exhibitae, atque ex usu tribunalium Romanorum, quae ad lites definiendas ad solam promulgationem romanam attendunt, tum ex Pio IV, qui in Bull. *Sicut ad sacerorum* declarans, non condens jus dicit, decreta concilii Tridentini mores respectantia incepisse obligare a kalendis Maji an. 1564 seu post tres menses a promulgatione Romae facta pro universa Ecclesia.»

(1) C. Quia cunctis. De *conces. praebendae*, lib. 3, in VI. — (2) Consil. de constit. consil. 1, n. 19. — (3) Theol. moral. fund. n. 106. — (4) *Ibid.*

Ad ea, quae ex iure canonico solent afferri in contrarium si quid favent oppositae sententiae, dicendum, ea usu et consuetudine contraria esse abrogata. Si aliquando propter effectus alienius legis v. g. tridentinae irritantis matrimonia clandestina convenientissimum est, eam non obligare donec fere ad singulos notitia legis pervenerit, jam ipsa Ecclesia quemadmodum Synodus Tridentina fecit, providet, unde exceptio, ut solet dici, firmat regulam (1).

124. **Dico III.** Ex natura rei populi acceptatio non requiritur, ut lex habeat suum valorem; si tamen lex communi modo feratur, probabilius est non obligare, si a majori parte communitatis non acceptetur.

Est sententia communior. I.^a Pars prob. Est de ratione perfectae potestatis, praesertim ecclesiasticae, quae nullo modo a populo pendet, posse ad bonum commune obligare subditos etiam invitos; quia alter potestas gubernantium esset nulla, aut saltem nimis diminuta et fere inutilis. Confirmatur proposit. 28 inter damnatas ab Alexandro VII: «Populus non peccat, etiamsi absque »nulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.»

II.^a Pars procedit, si lex communi modo feratur i. e. quin appareat legislatorem velle absolute obligare, etiamsi populus resistat; nam hoc in casu regimen moderatum et prudens exigit legislatorem desistere a lege sua urgenda, quae non in bonum commune, sed in damnum vergeret. Sed ita facere praesumendum est Principem, qui cum posset non cogit subditos suos legem a se latam servare. Ergo.

125. **Dico IV.** Consuetudo seu frequens eorumdem actu repetitio habet vim legis, et efformat jus usu introductum, quando est honesta, rationalis, inducta actibus publicis cum voluntate obligandi a maiore parte communitatis habentis potestatem legislativam aut Principem consentientem.

Ratio est, quia si concurrant illae circumstantiae, consuetudo, vel est populi liberi et supremam potestatem habentis ac proinde leges ferendi quae exercite utitur obligando ad consuetudinem: vel est populi habentis Principem, qui ut est caput consentiens suis membris, una, ut ita loquar, cum populo, obligat etiam ad consuetudinem. Sed recta ordinatio rationis ab eo qui curam habet populi indicta, si est ad bonum commune, ut necessario est consuetudo honesta et rationalis constituit legem. Ergo.

E contra sicut consuetudo potest legem novam inducere, ita valet usu receptam abrogare, idque per actus, legi sufficienter propositae, et obligationi contrarios, ac proinde saltem initio illicitos, non enim potest aliter consuetudo praevallere legi; tractu vero temporis praevalet, quia si longa experientia, ait Reiffenstuel (2)

(1) Auctores pro opposita nostrae sententiae non bene allegari disserit Balerinus S. J. in op. theolog. moral. v. I, app. II, a Palmieri S. J. edito.

(2) Lib. 1, tit. 4, n. 11.

optima rerum magistra, constet, legem sive canonem a subditis non observari, sique eam non esse moribus hominum accommodatam, imo potius deservire ad laqueum conscientiarum, quam ad utilitatem subditorum: tunc ea a legislatore subditorum infirmitati descendente, censetur per consensum saltem tacitum atque legalem, denuo revocari, cum sit destituta suo fine.

126. **Dico V.** Interpretatio est legis obscurae explicatio, qua in casu particulari eam obligare vel non obligare declaratur. Est *authentica*, quando fit ab ipso legislatore vel eius vicario ad hoc delegato; *usualis*, quae usu et consuetudine populi introducitur; *doctrinalis* tandem, quam iudices et doctores vel alii rerum gnari faciunt dum abest legislator et consuetudo tacet.

Doctrinalis, si ob paritatem aut rationis identitatem legem extendit ad personam vel casum in lege non expressum, vocatur *extensiva*, si vero ob circumstantias benigne interpretetur ex bono et aequo, iudicando hunc casum vel hanc personam non contineri in lege alias universalis, dicitur *restrictiva* seu epikeia ex graeco vocabula *ἐπιείκεια* aequitatem significante; si verba legis juxta sensum a legislatore intentum declarat, *simplex* appellatur.

Interpretatio simplex debet fieri *juxta mentem legislatoris*, quae dignoscitur, verborum legis proprietate et ratione legis expressa. Dicitur expressa a lege, quia si solum est ab interpretibus adducta, generatim non ultra conjecturam probabilem inservit.

Interpretatio extensiva facta a privatis regulariter non valet ob auctoritatis defectum; e contra si fiat communi consensu jurisperitorum valet, quia jam non est mere doctrinalis sed usualis, quae optima est juris interpres. Dicitur regulariter, quia in casibus specialibus, nempe correlationis, connexionis, aequiparationis, ubi ratio aperte est eadem et consequenter eadem legislatoris voluntas, etiam DD. privati possunt extendere legem.

Sic quando lex vult maritum uxore adulterante lucrari dotem, censetur etiam dare uxori jus lucrandi donationes propter nuptias marito adulterante, juxta principium: «ubi est eadem ratio debet esse eadem juris dispositio.»

127. Epikeia usus est *necessarius*, quando lex non potest hic et nunc servari sine peccato contra charitatem aut justitiam v. g. deserendo aegrum pro audienda Missa. *Est licitus*, quando lex potest servari quidem sine peccato, sed non sine gravi incommodo aut majoris boni impedimento v. g. quod oritur ab observatione jejuniū ab infirmo. *Ut sit rectus* requiritur: 1.º Ut Superior non possit facile conveniri. 2.º Causa gravis non servandi legem eo in casu. 3.º Consilium viri prudentis, si fieri potest, et res sit magni momenti. *Non datur ejus usus* in lege naturali, quae saltem ut est hic et nunc applicata ad usum, non praecipit actionem in universali, sed in particulari ut vestitam suis circumstantiis; neque in legibus irritantibus et actui formam tribuentibus v. g. in lege Tridentina de matrimoniis clandestinis, quia haec leges non tam bonum privatorum spectant, quam uniformitatem agendi et rationes communes.